

SZKOŁA WSPÓLNOTĄ WYCHOWUJĄCĄ

Wraz z zapoczątkowaną we wrześniu 1999 roku reformą systemu oświaty wszystkie typy szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych zostały zobowiązane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej do opracowania i wdrażania własnego programu wychowawczego. Program wychowawczy szkoły jest opisem strategii wspierania uczniów w ich rozwoju oraz dbania o środowisko wychowawcze, w którym żyją. W programie wychowawczym szkoły nauczyciele starają się opisać zasady postępowania i planowane działania, które mają kształtować to, co wymyka się wszelkim regulaminom i sprawozdaniom, czyli wychowawczy klimat szkoły. Cała szkoła, jako instytucja i wspólnota zarazem, przez wzajemne odniesienia osobowe, sposób prowadzenia zajęć, organizację życia grupowego i dobór treści nauczania jest – lub nie jest – szkołą wychowującą¹. Z pewnością nie każdy typ relacji zachodzącej między dwoma osobami lub ich większą liczbą spełnia wymogi wspólnototwórcze. Jakże zatem odniesienia osobowe i różne obszary życia szkoły stanowią o tym, że jest ona wspólnotą wychowującą, która ma doprowadzić nie tylko do tego, żeby człowiek w pełni żył, ale żeby „był” w świecie w pełni swojego osobowego człowieczeństwa. Dziś oznacza to aktywne „bycie” w świecie dynamicznego, ale coraz nierównomiernego rozwoju cywilizacyjnego. W świecie coraz łatwiejszego przemieszczania się ludzi oraz coraz szybszego przepływu informacji.

1. Wychowanie w szkole – podstawy formalno-prawne

Ustawa z dnia 1 września 1991 roku o systemie oświaty wraz z jej późniejszymi zmianami² w ramach nowelizacji, zawiera preambułę mającą doniosłe znaczenie dla szkolnego wychowania. Przedstawiając ogólne cele edukacji formułuje je w kategoriach wychowawczych, a równocześnie podkreśla podstawy i ramy tego wychowania. „Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej – zapisano w tym dokumencie – stanowi wspólne dobro całego

¹ Por. *Ministerstwo Edukacji Narodowej o wychowaniu w szkole*, Zeszyt nr 37, s. 16-17; *Program wychowawczy Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich*, S. Gancarek (red.), Częstochowa 2000, s. 11-21.

² Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329.

społeczeństwa; kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniami zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka. Nauczanie i wychowanie – respektując chrześcijański system wartości – za podstawę przyjmuje uniwersalne zasady etyki. Kształcenie i wychowanie służy rozwijaniu u młodzieży poczucia odpowiedzialności, miłości ojczyzny oraz poszanowania dla polskiego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym otwarciu się na wartości kultur Europy i świata. Szkoła winna zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, przygotować go do wypełniania obowiązków rodzinnych i obywatelskich w oparciu o zasady solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności”. Wymieniona ustawa, ilekroć mówi o obowiązkach szkoły, z reguły wymienia łącznie kształcenie, wychowanie i opiekę. Podobnie określone zostały zadania oświatowe jednostek samorządu terytorialnego.

Karta Nauczyciela również stosunkowo często wymienia obowiązków wychowania szkolnego. Artykuł 6 tej ustawy³ określa powinności edukacyjne nauczycieli, w szczególności sposób zwracając uwagę na funkcję wychowawczą.

W dokumentach wprowadzających reformę edukacji z lat 1997-2001 podkreśla się, że szkoła musi mieć nie tylko program nauczania, ale także wyraźną intencję wychowawczą. Realizacja ustawowego wymogu sprawowania przez szkołę funkcji wychowawczej uszczegóławiana jest poprzez wydawane przez Ministerstwo Edukacji Narodowej rozporządzenia. Zadania wychowawcze realizują także niektóre ścieżki edukacyjne, np.: wychowanie do życia w rodzinie, edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie, wychowanie patriotyczne i obywatelskie. Elementy wychowawcze zawiera edukacja prozdrowotna, czytelnicza i medialna oraz edukacja ekologiczna. Nauczyciele w swojej pracy wychowawczej wspierając w tym zakresie obowiązki rodziców, powinni zmierzać do tego, aby uczniowie w szczególności:

- znajdowali w szkole środowisko wszechstronnego rozwoju osobowego (w wymiarze intelektualnym, psychicznym, społecznym, zdrowotnym, estetycznym, moralnym, duchowym),

³ Dz. U. z 2003 r. Nr 118, poz. 1112 z późn. zm. Artykuł 6: „Nauczyciel obowiązany jest rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą; wspierać każdego ucznia w jego rozwoju oraz dążyć do pełni własnego rozwoju osobowego. Nauczyciel obowiązany jest kształcić i wychowywać młodzież w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka; dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów”.

- rozwijali w sobie dociekliwość poznawczą, ukierunkowaną na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna w świecie,
- uczyli się szacunku dla dobra wspólnego jako podstawy życia społecznego oraz przygotowywali się do życia w rodzinie, w społeczności lokalnej i w państwie, w duchu przekazu dziedzictwa kulturowego i kształtowania postaw patriotycznych,
- przygotowywali się do rozpoznawania wartości moralnych, dokonywania wyborów i hierarchizacji wartości oraz mieli możliwość doskonalenia się,
- kształtowali w sobie postawę dialogu, umiejętności słuchania innych i rozumienia ich poglądów; umieli współdziałać i współtworzyć w szkole wspólnotę nauczycieli i uczniów⁴.

„Szkolę uważa się za instytucję – podkreślają dokumenty Kościoła – która prowadzi młodych do otwarcia się na rzeczywistość i wytworzenie sobie określonej koncepcji życia. W ten sposób pojęta szkoła nie zakłada tylko wyboru wartości kulturowych, lecz wybór wartości, które powinny ujawnić się w sposób czynny. To dlatego szkoła powinna być wspólnotą, w której wartości ujawniają się w autentycznych stosunkach osobistych między różnymi członkami, którzy ją tworzą i w przyłączeniu się nie tylko jednostkowym, lecz również wspólnotowym, do wizji rzeczywistości, która jest natchnieniem szkoły”⁵.

Tak więc powyższe dokumenty jak i szkolny zestaw programów nauczania, program wychowawczy szkoły oraz statut szkoły to dokumenty o różnej funkcji, ale sprzężone wspólną myślą, które mają być wyznacznikiem szkoły, odróżniającym ją od innych placówek i kształtować jej niepowtarzalny charakter.

2. Szkoła jako wspólnota

Kontekst życia osobowego wprowadza nas w sposób naturalny w olbrzymią i rozległą problematykę życia społecznego człowieka, które stanowi naturalną formę życia i rozwoju ludzkiej osoby. Wspólnoty bowiem ukazują swym członkom specyficzne ideały i cele

⁴ Por. W. Książek, *Rzecz o reformie edukacji 1997-2001*, Warszawa 2001, s. 80-85; Załącznik nr 2 do rozporządzenia ministra edukacji narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół oraz kształcenia w profilach w liceach profilowanych – Dz. U. nr 61, poz. 625.

⁵ Kongregacja Nauczania Katolickiego, *Szkoła katolicka*, Rzym 1977, n. 31-32. „Praca wychowawcy katolickiego w szkole przebiega w ramach określonej struktury wspólnoty wychowawczej, która powstaje w wyniku spotkania i współpracy różnych kategorii osób – uczniów, rodziców, nauczycieli, zespołów kierowniczych i personelu pomocniczego, co pozwala określić szkołę jako instytucję edukacji integralnej. Koncepcja szkoły jako wspólnoty, jakkolwiek nie w pełni wyczerpująca, oraz powszechna świadomość tego faktu stanowią jedną z najcenniejszych zdobyczy współczesnego szkolnictwa”. Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*, Rzym 1982, n. 22.

wychowania, wykraczające poza minimalny zestaw cnót składających się na podstawowy ideał akceptowany przez naród. Te specyficzne ideały światopoglądowe małych i wielkich wspólnot mają znaczenie nie tylko dla ich członków, lecz służą całemu narodowi.⁶ Wspólnota (gr.: *koinonia*; łac.: *communio*; por. polskie: *komunia*) – związek między osobami, oparty na trwałych więzach wewnętrznych (*krwi, tradycji, kultury, przekonań, miłości...*). Klasyczną wspólnotą jest małżeństwo i rodzina, a szerzej – ród czy naród. Wspólnota jest jednością wielości i to nie tylko w sensie wielości osób, ale także wielości działań oraz wielości stosunków i styczności, jakie w niej zachodzą. Czyny, które człowiek spełnia jako członek różnorodnych społeczeństw, społeczności czy wspólnot, są równocześnie czynami osoby. Ich charakter społeczny czy wspólnotowy zakorzeniony jest w charakterze osobowym, a nie na odwrót. Wyrażenie „wspólnota”, podobnie zresztą jak „społeczność” czy „społeczeństwo”, wskazuje na porządek przypadłościowy. Bytowanie oraz działanie „wspólnie z innymi” nie stanowi o nowym podmiocie działania, wprowadza tylko nowe stosunki pomiędzy ludźmi, którzy są realnymi podmiotami działania. Żyjąc i działając z innymi człowiek realizuje pewne dobro – „dobro wspólne”, które jest wartością tworzącą wspólnotę, stwarzającą warunki wspólnego bytowania i działania. Kiedy wiele osób wspólnie bytuje, działa i odnosi się do wspólnego dobra, powstaje nowa rzeczywistość wyrażona słowem „my”. W ramach tak rozumianego „my”, osoby tworzące wspólnotę, otwierają się na różne formy uczestnictwa – zaangażowania społecznego. Troszcząc się o swoje człowieczeństwo, wychowanie siebie i innych, człowiek angażuje się w aktualne problemy życia rodzinnego, obywatelskiego i politycznego, gospodarczego i kulturalnego. Wspólnota zatem jest rzeczywistością istotną dla ludzkiego współbywania i współdziałania⁷.

W kontekście różnych społeczności zajmujących się wychowaniem szczególne znaczenie ma szkoła. Szkoła (gr. *scholē* – *spokój, wolny czas przeznaczony na naukę*) to instytucja oświatowo-wychowawcza zajmująca się kształceniem i wychowaniem dzieci, młodzieży i dorosłych, stosownie do przyjętych w danym społeczeństwie celów i zadań oraz koncepcji oświatowo-wychowawczych i programów. Osiąganiu tych celów służy odpowiednio wykształcona kadra pedagogiczna, nadzór oświatowy, baza lokalowa i wyposażenie oraz zabezpieczenie budżetowe ze skarbu państwa, samorządów lokalnych lub innych źródeł. Szkołę współcześnie tworzą razem nie tylko nauczyciele i uczniowie, lecz i

⁶ Por. W. Brezinka, *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*, Kraków 2005, s. 90-93.

⁷ Por. J. Majka, *Filozofia społeczna*, Warszawa 1982, s. 350-353; K. Wojtyła, *Osoba: podmiot i wspólnota*, w: K. Wojtyła, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin 1994, s. 391-396; A. Zuberbier, *Wspólnota*, w: *Słownik teologiczny*, A. Zuberbier (red.), Katowice 1989, s. 377-381; W. Starnawski, *Prawda podstawą wspólnoty*, Warszawa 2005, s. 120-125.

programy wraz z warunkami niezbędnymi do powstania względnie trwałych związków z rzeczywistością determinującą funkcjonowanie każdej placówki w realnym środowisku oraz w całym systemie edukacyjnym. Te związki zaś tworzą swoisty system dydaktyczno-wychowawczy lub jeszcze szerszy system edukacyjny.⁸ „Uważne zbadanie różnych definicji, które proponuje się na określenie szkoły i innowacje zarysowujące się obecnie w instytucjach szkolnych różnego stopnia pozwalają określić szkołę jako miejsce integralnej formacji osoby, poprzez systematyczną i krytyczną asymilację kultury. Szkoła jest w istocie miejscem uprzywilejowanym integralnego podniesienia za pomocą żywego i żywotnego zaliczenia do dziedzictwa kulturowego”⁹.

Szkołę stanowią osoby, a wśród nich szczególnie jest miejsce osoby ucznia-wychowanka, wokół której koncentrują się działania i wysiłki rodziców, wychowawców i nauczycieli. Oznacza to, że szkoła nie może być zredukowana tylko do przekazu wiedzy lub tylko do kształtowania umiejętności, lub tylko do wychowania. Usytuowanie ucznia w centrum działalności szkolnej oraz rozszerzenie zadań edukacyjnych nauczyciela powoduje, że nie szkoła jako instytucja, a nauczyciel i uczeń-wychowanek stają się rzeczywistymi i pierwszoplanowymi podmiotami działalności edukacyjnej. Z kolei wychowanie ma obejmować rozwój całej osoby, tzn. zdolności intelektualne, emocjonalne i rozwój fizyczny, rozwój wewnętrznego „ja” i zewnętrznych aspiracji. Tylko wtedy uczeń rozwija się ku pełni człowieczeństwa. W praktyce staje się zdolnym do pełnej spójni myśli, słowa i czynu. Chodzi tu więc nie tylko o urozmaiconą metodykę, o taki sposób przekazu, który pobudza do samodzielności myślenia, stawiania wątpliwości, szukania rozwiązań, ale i tworzenia solidarności z grupą, zespołem, o ducha wspólnoty. Ważne są zatem te wszystkie okazje, które pozwalają nauczycielom, uczniom i ich rodzicom spotkać się mniej formalnie, które stwarzają okazję przebywania razem, wspólnego działania, ponoszenia odpowiedzialności¹⁰.

Ważnym i ciągle nowym obszarem budowania wspólnoty edukacyjnej jest szkoła katolicka. Dokumenty Soboru Watykańskiego II, Kongregacji Wychowania Katolickiego, Kodeks Prawa Kanonicznego oraz Wytyczne Konferencji Episkopatu Polski dla szkół katolickich w Polsce przyznają szkole katolickiej swoistą *specyfikę, tożsamość, autonomię*, odróżniając ją od pozostałych instytucji kościelnych działających na rzecz wychowania.

⁸ Por. W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, Warszawa 1992, s. 201; C. Kupisiewicz, *Dydaktyka ogólna*, Warszawa 2000, s. 232- 234; T. Wiloch, *Szkoła*, w: *Encyklopedia Pedagogiczna*, W. Pomykało (red.), Warszawa 1993, s. 780-784.

⁹ *Szkoła katolicka*, dz. cyt., n. 26.

¹⁰ Por. J. Bagrowicz, *Nauczyciele, rodzice, uczniowie – wspólnotą wychowującą*, w: *Szkoła katolicka na przełomie wieków*, A. Sowiński, A. Dymmer (red.), Szczecin 2001, s.187-191; M. Nowak, *Personalistyczna koncepcja szkoły i dydaktyki*, „Roczniki Nauk Społecznych TN KUL” 1997, t. XXV, z. 2, s. 15-16

„Właściwością zaś jej jest to, że stwarza w społeczności szkolnej atmosferę przesiąkniętą ewangelicznym duchem wolności i miłości, dopomaga młodzieży, aby w rozwijaniu własnej osobowości wzrastała razem wedle nowego stworzenia, którym stała się przez chrzest, a całą ludzką kulturę porządkuje ostatecznie zgodnie z orędziem zbawienia, tak aby poznanie, które wychowankowie stopniowo zdobywają odnośnie do świata, życia i człowieka, było oświetlone wiarą”.¹¹ Dokumenty powyższe określają równocześnie, że szkoła katolicka jest jednocześnie *szkołą* w pełnym tego słowa znaczeniu oraz *szkołą katolicką*, gdyż jest wspólnotą chrześcijańską, której program wychowawczy zakorzeniony jest w Chrystusie i Jego Ewangelii. Odwołanie się do Chrystusa, w którym wszystkie wartości ludzkie znajdują swą pełną realizację i harmonijną jedność, sprawia, że szkoła katolicka zobowiązuje się świadomie do wychowania człowieka integralnego. Świadomość ta oznacza postawienie osoby ludzkiej w centrum założeń i oddziaływań wychowawczych. „Szkołę-wspólnotę tworzą wszyscy ci, którzy są z nią bezpośrednio związani: nauczyciele, personel kierujący, administracyjny i pomocniczy, rodzice jako główni i niezastąpieni wychowawcy swoich dzieci, uczniowie – współuczestniczący i odpowiedzialni, prawdziwie aktywni uczestnicy procesu wychowawczego. Wspólnota szkolna w całości – z różnorodnością ról lecz w jedności celów – przyjmuje cechy charakterystyczne wspólnoty chrześcijańskiej i jest miejscem przenikniętym miłości”.¹² Wymiar eklezjalny nie jest jakimś dodatkowym tonem, ale właściwą, charakterystyczną i specyficzną cechą, która przenika i kształtuje każdy moment działalności edukacyjnej, zasadniczym elementem jej tożsamości i ogniskową jej misji.

W katolickiej szkole pierwszymi odpowiedzialnymi za kreowanie oryginalnego stylu chrześcijańskiego są wychowawcy, jako osoby i jako wspólnota. Odpowiedzialność za wychowanie dzieci spoczywa przede wszystkim na rodzicach. Uczestnictwo w organizacjach, osobiste spotkania i inne inicjatywy mają na celu coraz bardziej aktywne włączanie się rodziców w życie instytucji oraz uwrażliwienie ich w odniesieniu do zadania wychowawczego. Dlatego „szkoły katolickie powinny stać się miejscem spotkania tych, którzy chcą świadczyć o wartościach chrześcijańskich w całym wychowaniu. (...) powinna utworzyć wspólnotę dążącą ostatecznie do przekazywania wartości życiowych. Program bowiem życiowy, który ona proponuje, polega (...) na planie złączenia się przez wiarę z Osobą Chrystusa, który jest miarą wszelkich wartości. Otóż wiara aktualizuje się w spotkaniu

¹¹ *Sobór Watykański II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim*, n. 8.

¹² Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej*, Kraków 1996, n. 32.

z osobami i wspólnotami, które żyją wiarą. Wiara chrześcijańska rodzi się i wzrasta w łonie wspólnoty”¹³. W ten sposób edukacyjna wspólnota staje się doświadczeniem komunii (wspólnoty) i łaski. Za pośrednictwem planu wychowania można stworzyć warunki, aby osoba rozwinęła postawę poszukiwania i aby była ukierunkowana na odkrycie tajemnicy swego bytu i rzeczywistości, która ją otacza, aż do dojścia do progu wiary. Program wychowawczy oparty na koncepcji, która angażuje dogłębnie osobę może być zrealizowany tylko przy świadomym i wolnym udziale tych wszystkich, którzy w nim uczestniczą. Te założenia pozwalają, w sposób jasny i precyzyjny, wskazać zadania szkoły katolickiej, które się kształtują w dokonywanej syntezie między wiarą i kulturą i pomiędzy wiarą i życiem¹⁴.

W dziejach Kościoła szkoła katolicka znana jest przede wszystkim z działalności zakonów. Osoby obdarzone danym charyzmatem, wnoszą do szkoły bogactwo własnej tradycji wychowawczej, opartej na autentycznym charyzmacie, ubogacając środowisko szkolne wartościami swej wspólnoty. Zadanie dzielenia się duchowością komunii w ramach wspólnoty szkolnej zakorzenia się w byciu częścią Kościoła-komunii. Zadanie wychowawcze, zarówno w szkołach katolickich, jak i w innych typach szkół, jest dla osób konsekrowanych powołaniem i wyborem życiowym, drogą świętości, wymogiem sprawiedliwości i solidarności. Takie współdziałanie, oprócz uczynienia bardziej specjalistyczną służby wychowawczej, stwarza warunki do dzielenia się charyzmatami na rzecz całego Kościoła. To przekonanie uwidacznia się w zadaniu kształtowania życia wspólnoty jako miejsca wzrostu osób oraz wzajemnej pomocy w poszukiwaniu i wypełnianiu wspólnej misji. Tak więc z racji swego powołania osoby konsekrowane angażują się w promocję godności osoby ludzkiej, współpracując, aby szkoła stała się miejscem wychowania integralnego, ewangelizacji i uczenia się żywego dialogu między osobami należącymi do różnych kultur, religii i środowisk społecznych¹⁵. Budowanie wspólnoty edukacyjnej nie jest prostym zabiegiem ale pytaniem o podstawy wychowania człowieka i rolę wszystkich podmiotów wychowania.

¹³ Kongregacja Nauczania Katolickiego, *Szkoła katolicka*, Rzym 1997, n. 53

¹⁴ Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego, *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej*, Kraków 1996, n. 100-102; Kongregacja do spraw Wychowania Katolickiego, *Szkoła katolicka u progu trzeciego tysiąclecia*, Rzym 1997, n. 10.

¹⁵ Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Osoby konsekrowane i ich misja w szkole. Refleksje i wskazania*, Poznań 2003, n. 50-51.

3. Drogi tworzenia wspólnoty wychowawczej

Misja wychowawcza urzeczywistnia się we współpracy między wieloma podmiotami – uczniowie, rodzice, nauczyciele, personel pomocniczy i administracja – które tworzą wspólnotę edukacyjną. Nie można zrealizować wspólnoty wychowawczej bez bycia razem tych, którzy tę wspólnotę mają tworzyć. Wspólnotowa struktura szkoły umożliwia wielkie bogactwo i wielopłaszczyznowość kontaktów i wielostronnych relacji: między uczniami, między uczniami a nauczycielami, w ramach samego grona pedagogicznego, między rodzicami, z resztą personelu szkolnego, z organizacjami kulturalnymi i całym otoczeniem, w które szkoła jest wpisana i z którymi podejmuje współdziałanie. Struktura zawodowa tej wspólnoty umożliwia wychowawcy osobiste przeżywanie wspólnotowego wymiaru osoby i jednocześnie udostępnia to przeżywanie uczniom. Człowiek spełnia się we wspólnocie. W niej odczytuje sens swojego życia. Jednak to współuczestnictwo wiąże się także z pokonywaniem własnych słabości, wymaga od człowieka wysiłku, a nawet heroizmu. Takie życie prowadzi do ciągłego osiągania pełni człowieczeństwa i stawania się „bardziej człowiekiem”¹⁶. Jakie są więc drogi tworzenia owej wspólnoty edukacyjnej?

w tworzeniu wspólnoty wychowawczej zasadnicze znaczenie ma pełna prawda o człowieku. Oznacza to przede wszystkim prawdziwą koncepcję człowieka, a więc jego byt i istotę ludzkiego bytu, cel życia i sposób jego realizacji, uznanie faktu otwartości człowieka na wartości najwyższe, jego miejsce w społeczeństwie i wzajemne relacje z innymi ludźmi. „Chodzi więc tutaj – jak stwierdza Jan Paweł II – o człowieka w całej jego prawdzie, w pełnym jego wymiarze. Nie chodzi o człowieka ‘abstrakcyjnego’, ale rzeczywistego, o człowieka ‘konkretnego’, ‘historycznego’. (...) Człowiek, który – każdy z osobna (gdyż jest właśnie ‘osobą’) – ma swoją własną historię życia, a nade wszystko swoje własne ‘dzieje duszy’. Człowiek, który zgodnie z wewnętrzną otwartością swego ducha, a zarazem z tylu i tak różnymi potrzebami ciała, swej doczesnej egzystencji, te swoje osobowe dzieje pisze zawsze poprzez rozliczne więzi, kontakty, układy, kręgi społeczne, jakie łączą go z innymi ludźmi – i to począwszy już od pierwszej chwili poczęcia i narodzin”¹⁷.

¹⁶ Por. *Ministerstwo Edukacji Narodowej o wychowaniu w szkole*, Zeszyt nr 37, s. 21-24; Kongregacja Wychowania Katolickiego, *Osoby konsekrowane i ich misja w szkole. Refleksje i wskazania*, Poznań 2003, s. 41-51; D. Adamczyk, *Komunikacja interpersonalna w wychowaniu szkolnym, w: Porozumiewanie się w szkole na rzecz tworzenia edukacyjnej wspólnoty*, A. Sajdak (red.), Kraków 2005, s. 34-35.

¹⁷ Jan Paweł II, *Encyklika Redemptor hominis*, Rzym 1979, n. 13-14.

Nauczyciel-wychowawca jako mistrz i świadek – dynamiczna, dojrzała, w pełni ukształtowana osoba nauczyciela-wychowawcy, ujawniającego własną filozofię życiową i wybory wartości – ich hierarchię i uzasadnienie – wiarygodnego w ich odpowiedzialnej realizacji, jest warunkiem rozwoju ucznia-wychowanka. W nauczaniu i wychowaniu nauczyciel wykorzystuje swoją wiedzę oraz własną, niepowtarzalną osobowość. Sam przeto musi być wzorem nie tylko postaw poznawczych, kwalifikacji rzeczowych, lecz także etycznych. „Tym, co pociąga wychowanka – stwierdza Tadeusz Gadacz – są wartości; nazwałem to na własny użytek wspólną wędrówką wychowawcy i wychowanka ku horyzontowi prawdy, dobra i piękna. Wtedy wychowanie nie jest tylko programem, ale i żywą rzeczywistością, która dokonuje się we wspólnocie osobowej, we wspólnocie między mistrzem i uczniem”¹⁸.

Autentyczność i wzajemna komunikacja - umożliwiającą nie tylko przepływ, ale i wymianę informacji pomiędzy członkami wspólnoty a jednocześnie pozwala na wzajemne spotkanie o charakterze egzystencjalnym. Te same wiadomości znaczą więcej w kształtowaniu ucznia, jeżeli przyswojone są w kontekście relacji osobowych, szczerzej wzajemności, zgodnych postaw, stylu bycia na co dzień. Wzajemne słuchanie i dialog zakłada, że każdy uczestnik spotkania może w sposób wolny wyrazić swoje pragnienia i odczucia. W konsekwencji, ukształtowana w ten sposób wspólnota wychowująca staje się prawdziwym środowiskiem życiowym. Obok kontaktów interpersonalnych dla kształtowania się młodego człowieka istotne jest jego funkcjonowanie w otoczeniu zespołu ludzi uczciwie pracujących, wzajemnie życzliwych, poczuwających się do odpowiedzialności za to, co robią, działających wspólnotowo, a także jego kontakt ze sprawnie działającą instytucją. W ten sposób wspólnota wychowawcza staje się szkołą przynależności do szerszych wspólnot społecznych;

Akceptacja i szczerść - mając to właśnie na uwadze szkoła proponuje obraz i doświadczenie wspólnoty osób, w której respektuje się odmiennosc ról i kompetencji, a jednocześnie struktura zawodowa tej wspólnoty umożliwia również wychowawcy osobiste przeżywanie wspólnotowego wymiaru osoby i jednocześnie udostępnia to przeżywanie uczniom. „Aby skuteczniej kształtować życzliwą przestrzeń międzypersonalną, trzeba więc unikać pośpiechu i powierzchowności, trzeba odróżnić różne funkcje informacji i umieć

¹⁸ *Wychowanie na rozdrożu. Dyskusja redakcyjna*, „ZNAK”, 1991, nr 436 (9), s. 51.

przetwarzać wiedzę w mądrość życia. Mądrość ma sumienie, wymaga najpierw od siebie, a poczucie pokory i wstydu z powodu własnych błędów nie jest jej obce”¹⁹.

Systematyczna praca wychowawcza - w przekazywaniu treści, nie jest tak, że kogoś innego naucza się, a kogoś innego wychowuje. Mimo odmiennych celów szczegółowych, funkcje nauczania zawierają również w sobie działania wychowawcze. Obydwa rodzaje stymulacji łączą się ściśle ze sobą. Wychowawca i wychowanek są podmiotami, między którymi dochodzi do wzajemnego kontaktu, interakcji. Trzeba więc nie tylko nauczyć się w odpowiedni sposób mówić, ale także słuchać – słuchać cierpliwie, nieraz tego, co jest powiedziane tylko <między wierszami>. Poznać każdego z wychowanków osobno, ale także wszystkich razem, jako grupę. W takiej to wspólnotcie młodzi ludzie mogą nauczyć się współuczestnictwa, demokracji, osobowej odpowiedzialności w pracy, wrażliwości na drugiego człowieka;

Imprezy kulturalne i uroczystości szkolne – które ukazują i przybliżają uczestnikom ważne dla nich wartości, są obudowane odpowiednim ceremoniałem i obrzędowością, mają własną symbolikę, wywołują podniosły nastrój i stwarzają wspólnotę przeżyć. Każda bowiem społeczność „wytwarza” cały zespół wspólnych idei, wartości, przekonań, upodobań, wzorców zachowań i postaw moralnych, które w ostateczności stają się jej ideałem i przewodnikiem. Upowszechnia także dorobek kulturalny i naukowy, jest źródłem doznań estetycznych, rozwija zdolności i zainteresowania, kształtuje poglądy i przekonania. Na drodze wspólnych doświadczeń tworzy cały system wartości, co w potocznym znaczeniu tożsame jest z pojęciem „obyczaju”. W podejmowaniu tego zadania nie wystarczy więc patrzeć tylko w wymyśloną przyszłość, ale trzeba ją już teraz tworzyć mając przed oczyma całą tradycję narodu, społeczeństwa, państwa;

Inspiracje chrześcijańskie w tworzeniu wspólnoty. Inspiracja chrześcijańska w działalności wychowawczej i w pedagogice jest wyraźnie widoczna w historii wychowania i w myśli pedagogicznej. Pedagogika chrześcijańska – wychodząc z Objawienia, filozofii, teologii chrześcijańskiej oraz dorobku nauk pedagogicznych, psychologicznych i socjologicznych – zajmuje się podstawami i zasadami chrześcijańskiego wychowania. Dlatego szczególnej wartości może nabierać spojrzenie na wychowanie w inspiracji chrześcijańskiej i próba wychowania także z tej pozycji, a więc odczytania współczesnej rzeczywistości, wspieranie we wzrastaniu w człowieczeństwie i pobudzanie do osobowego i społecznego sposobu życia. „Człowiek, który chce zrozumieć siebie do końca nie wedle

¹⁹ B. Dymara, *Pedagogika twórczego współbycia jako fundament edukacyjne wspólnoty*, (w:) *Porozumiewanie się w szkole...*, dz. cyt., s. 17.

jakichś doraźnych, częściowych, czasem powierzchownych, a nawet pozornych kryteriów i miar swojej własnej istoty – musi ze swoim niepokojem, niepewnością (...) ze swoim życiem i śmiercią, przybliżyć się do Chrystusa”²⁰. Młodzi ludzie potrzebują wspólnoty chrześcijańskiej, która ich otacza i budzi w nich drzemiące ideały oraz ukazuje możliwości do ich wieku i zachęca do pogłębiania ich wiary i jej aktywnego urzeczywistniania. Zatem w budowaniu edukacyjnej wspólnoty nie może zabraknąć oparcia się o tę wspólnotę, która rodzi się wokół Chrystusa. Wpisanie w ludzki los Losu Boga pozwala człowiekowi nie tylko przekraczać naturę (biologię), by tworzyć specyficznie ludzki świat kultury (sztukę, naukę, literaturę, moralność, braterską wspólnotę) – ale także umożliwia wejście w świat sakralny, w bliskie przymierze z Bogiem.

Osoba jest określana z jednej strony przez własną aktywność, a z drugiej zaś przez odpowiednie prowadzenie i oddziaływanie z zewnątrz. „Jeśli ktoś odrzuca wychowanie, lub twierdzi – pisze Wolfgang Brezinka – że przegrywa ono w walce z innymi wpływami, uzależnia przyszłość dzieci i młodzieży od czystego przypadku. (...) Bez wątplenia wychowanie jest dziś znacznie trudniejsze niż kiedyś. Jednak bez względu na to, czy jest ono łatwe, czy trudne, dobre wychowanie będzie konieczne, jak długo będą rodzić się dzieci. Bez pomocy ze strony wychowania nie można przekroczyć ogromnej przepaści, która rozciąga się między bezbronnym stanem niemowlęctwa a duchową kulturą osoby dorosłej, samodzielnej i zdolnej do tworzenia wspólnoty”.²¹ Traktowanie szkoły jako wspólnoty nie jest czymś danym, ale zadaniem, gdyż środowisko tworzące szkołę to wspólnota osób będących w rozwoju wewnętrznym i zewnętrznym. Jest to również wspólnota otwarta, gdyż każdego roku część członków wspólnoty odchodzi do innych szkolnych wspólnot, a inni nowi przychodzą. Tak więc wszelkie ważne problemy, takie jak: wolność, sprawiedliwość, praca, postęp mają swoje miejsce w planie wychowawczym i są rozważane w środowisku szkolnym. Wspólnota obejmuje i przekracza aspekt instytucjonalny wraz z jego nieodzownymi rozwiązaniami o charakterze formalnym, prawnym i ekonomicznym. Dzięki temu szkolna wspólnota wychowawcza staje się z kolei szkołą przynależności do szerszych wspólnot społecznych i może służyć rozwijaniu naturalnych ludzkich uzdolnień, takich jak nauka, praca, sztuka, miłość, zaangażowanie społeczne i polityczne, postawa chrześcijańska wobec różnych form wyrażania się człowieka, które są składnikiem kultury i cywilizacji.

²⁰ Jan Paweł II, *Encyklika Redemptor hominis*, Rzym 1979, n. 10.

²¹ W. Brezinka, dz. cyt., s. 65.